

ORLANDO FIGES

RUSIA REVOLUȚIONARĂ (1891–1991)

Traducere din limba engleză de Alina Popescu

Prefață de Ioan Scurtu

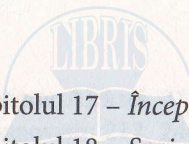
CORINT
ISTORIE

Cuprins

<i>Prefață</i>	5
<i>Introducere</i>	9
Capitolul 1 – <i>Începutul</i>	19
Capitolul 2 – <i>„Repetiția cu costume”</i>	43
Capitolul 3 – <i>Ultimele speranțe</i>	62
Capitolul 4 – <i>Război și revoluție</i>	82
Capitolul 5 – <i>Revoluția din Februarie 1917</i>	101
Capitolul 6 – <i>Revoluția lui Lenin</i>	127
Capitolul 7 – <i>Războiul civil și instaurarea sistemului sovietic</i>	151
Capitolul 8 – <i>Lenin, Troțki și Stalin</i>	174
Capitolul 9 – <i>Epoca de aur a revoluției?</i>	188
Capitolul 10 – <i>Marea ruptură</i>	207
Capitolul 11 – <i>Criza lui Stalin</i>	224
Capitolul 12 – <i>Bate, oare, comunismul în retragere?</i>	240
Capitolul 13 – <i>Marea Teroare</i>	258
Capitolul 14 – <i>Revoluție la export</i>	275
Capitolul 15 – <i>Război și revoluție</i>	293
Capitolul 16 – <i>Revoluție și Război Rece</i>	309

Capitolul 17 – Începutul sfârșitului.....	328
Capitolul 18 – Socialismul matur	350
Capitolul 19 – Ultimul bolșevic.....	368
Capitolul 20 – Judecata	387
Note	399
Bibliografie selectivă	411
Mulțumiri	417
Index	419

Capitolul 1

Începutul

După un an de catastrofe meteorologice, în vara lui 1891 țărani din sud-estul Rusiei se confruntau cu spectrul foamei. Semințele sădite în toamna anterioară abia avuseseră timp să germineze, înainte să vină înghețul. Stratul de zăpadă nu protejase îndeajuns tinerele plante în lunile aspre de iarnă. Primăvara a sosit cu vânturi aducătoare de praf, care au spulberat stratul de la suprafața solului; apoi, chiar din aprilie, s-a instalat o vară care avea să fie lungă și secetoasă. Vreme de o sută de zile, nu a căzut nicio picătură de ploaie. Fântânile și iazurile au secăt, pământul pârjolit a crăpat, frunzele din păduri s-au îngălbenit, iar vitele mureau pe capete, la marginea drumurilor.

La venirea toamnei, zona afectată de foamete se întindea de la munții Urali până la Ucraina, o suprafață de două ori cât aceea a Franței, locuită de o populație de 36 de milioane. Țărani slăbiseră și se refugiaseră în colibe lor. Supraviețuiau cu „pâinea de foamete”, galbenă și amară, preparată din coji de boabe de seară, talpa-gâștei, mușchi și scoarță de copac. Cei care mai aveau putere își adunau puțină avere și plecau încotro vedeau cu ochii, blocând drumurile cu căruțele lor. Apoi, s-au declanșat epidemii de holeră și de tifos, care, până la sfârșitul lui 1892, au făcut o jumătate de milion de victime.

Guvernul a reacționat cu stângăcie. Într-o primă etapă, s-a prefăcut că problema nu există și a vorbit în termeni eufemistici despre o „recoltă slabă”, prevenind ziarele să nu publice articole despre „foamete”, deși multe au făcut asta, chiar dacă nu au pomenit cuvântul. Toate acestea au fost suficiente pentru a convinge publicul, deopotrivă șocat și îngrijorat de zvonurile despre foamete, că guvernul conspira să ascundă adevărul. Circulau povești despre încăpățânarea birocrăției care nu dădea drumul ajutoarelor alimentare până ce nu primea „dovezi statistice” că populația nu avea alte mijloace de a-și procura hrana. Însă cel mai mare val de indignare populară a izbucnit atunci când guvernul a întârziat aplicarea unei interdicții a exportului de cereale, până la jumătatea lui august, adică la câteva săptămâni de la începerea foametei. Rezultatul a fost că negustorii de cereale s-au grăbit să își onoreze contractele externe, iar alimentele care ar fi putut fi folosite pentru ajutarea țăranilor au dispărut peste hotare. Chiar și atunci, Ministerul de Finanțe s-a opus aplicării acestei interdicții. Politicile economice ale ministerului (creșterea taxelor pe bunurile de consum, pentru ca țăranii să fie obligați să vândă mai multe cereale) erau percepute de public ca fiind principala cauză a foametei. După cum se spunea în prost inspiratul slogan oficial: „Poate că nu vom mânca pe săturate, dar vom exporta.”¹

Incapabil să facă singur față situației, guvernul a cerut ajutorul populației. Acesta avea să se dovedească a fi un moment istoric, căci a deschis porțile unui puternic val de activitate și dezbateri publice, un val nou pe care guvernul nu îl putea controla și care s-a transformat repede dintr-o mișcare filantropică într-una politică.

Reacția populară a fost copleșitoare. S-au format sute de comitete conduse de „oameni publici”, care au pornit să strângă

bani pentru țărani înfometăți. Mii de cetățeni bine intenționați s-au alăturat echipelor de ajutorare organizate de zemstve* – consiliile guberniale dominate de nobilimea liberală, care, de la înființarea lor, în 1864, făcuseră „lucruri bune” pentru populația din zonele rurale (construiseră școli și spitale, furnizaseră asistență în domeniul agronomiei și credite, adunaseră date statistice despre viața țăranilor). Scriitori celebri, precum Tolstoi sau Cehov (care era medic de profesie), au lăsat de-o parte munca literară și s-au alăturat eforturilor de întrajutorare. Tolstoi a dat vina pe ordinea socială, pe biserica ortodoxă și pe guvern: „Totul s-a petrecut din cauza păcatelor noastre. Ne-am îndepărtat de aproapele nostru, iar pentru această ruptură nu există decât un singur leac – să ne căim, să ne schimbăm viețile și să înlăturăm zidurile care ne despart de popor.”² Mesajul lui a avut un profund ecou în conștiința morală a publicului cu vederi liberale, care era deja bântuit și de sentimentul de alienare față de țărănime, și de vina pentru situația sa privilegiată.

Societatea rusă a fost politizată de această foamete, iar din 1891 a început să se organizeze mult mai temeinic pentru a se opune guvernului. Zemstvele și-au lărgit activitatea, pentru a revigora economia rurală. Doctorii, profesorii și inginerii s-au organizat în organizații profesionale și au început să prețindă mai multă influență asupra politicilor publice. În ziare și publicații periodice, în universități și instituții de cultură, se purtau dezbateri aprinse despre cauzele crizei, în cadrul cărora

---

* *Zemstvo* (pl. *zemstva*, din rus. *zemlia*, „pământ”), termen care desemna, în limba rusă, o formă de guvernare locală, care asigura consiliile de conducere guberniale și ale *voloste*-lor ai căror membri erau aleși pe baza votului cenșitar, ceea ce a făcut ca ele să ajungă să fie controlate de către nobilime. Deși termenul nu este atestat în dicționarele românești, am optat să îl scriem în varianta sa „românizată”, *zemstvă*, *zemstve* (n. red.).

tezele lui Marx* despre dezvoltarea capitalismului erau general acceptate drept cea mai convingătoare explicație a sărăcirii țăranilor. Sistemul pieței libere globale împărțea țăranimea în săraci și bogați; industria submina meșteșugurile rurale, iar proletariatul fără proprietăți funciare abia se forma. Mișcarea socialistă, care nu se prea manifestase în anii 1880, a revenit la viață, trezită de aceste dezbateri. După cum mărturisea Lidia Dan**, doar o adolescentă în 1891, dar care avea să devină unul dintre fondatorii principalului partid marxist din Rusia, al social democraților (SD)***, foametea a reprezentat un moment de cotitură în istoria revoluției, fiindcă a demonstrat tinerilor din generația ei „că sistemul rus era complet falimentar. Aveam senzația că Rusia se află în pragul unor evenimente importante.”³

Când începe o „criză revoluționară”? Troțki a răspuns la această întrebare, făcând distincția între factorii obiectivi (necazurile oamenilor) care fac posibilă o revoluție, și factorii

---

* În continuare, în acest capitol, autorul va prezenta pe îndelete istoria receptării *Capitalului* în Rusia (n. red.).

** Lidia Osipovna Dan (1878–1963), născută Zederbaum, om politic rus social-democrat (facțiunea menșevică), sora liderului menșevic Iulius Martov și soția altui lider menșevic, Fiodor Ilici Dan. Și-a trăit ultima parte a vieții în exil, mai întâi la Berlin, apoi la Paris și în Statele Unite, murind la New York. A scris pentru ziarul menșevicilor, *Soțialisticeskii Vestnik* („Mesagerul socialist”) (n. red.).

*** Partidul Social Democrat al Muncii din Rusia (PSDMR, *Rossiiskaia soțial-demokraticeskaia rabociaia partia*) sau Partidul Social Democrat al Muncitorilor din Rusia, partid socialist revoluționar înființat la Minsk în 1898 pentru a uni diferitele organizații revoluționare din Imperiul Rus. Din el se vor desprinde două grupări importante: menșevicii și bolșevicii, aceștia din urmă având să formeze Partidul Comunist care va conduce Uniunea Sovietică (n. red.).

subiectivi (acțiunea umană) care declanșează o revoluție. În cazul Rusiei, foametea în sine nu a fost de ajuns, căci nu a generat răscoale țărănești, și, chiar dacă ar fi generat vreuna, nu ar fi reprezentat un pericol major pentru statul țarist. Așteptările claselor superioare – și refuzul țarului de a ține seama de ele – sunt acelea care au transformat criza produsă de foamete într-una revoluționară.

În 1894, cei mai progresiști dintre conducătorii zemstvelor au prezentat o listă de doleanțe politice țarului Nicolae al II-lea, la urcarea acestuia pe tron după decesul prematur al tatălui său, Alexandru al III-lea. Conducătorii doreau să convoace o adunare națională, pentru a implica zemstvele în activitatea guvernului. Într-un discurs care a înfuriat opinia publică, Nicolae al II-lea a denunțat aceste „visuri fără niciun sens” și a subliniat devotamentul său „ferm și de neclintit” față de „principiul autocrației”, pe care jurase să îl respecte atunci când fusese încoronat. Suveranitatea țarului era absolută, neîngrădită de legi ori parlamente, de birocrați ori de opinia publică, iar domnia lui personală nu era ghidată decât de conștiința sa dinaintea lui Dumnezeu.

Nicolae al II-lea era convins că avea misiunea sacră de a emula conducerea autocratică a părintelui său, însă îi lipseau personalitatea dominatoare a acestuia și mijloacele de a impune o guvernare eficientă. Nu avea decât douăzeci și șase de ani când s-a urcat pe tron. „Ce se va alege de mine și de toată Rusia?” s-a jeluț el, la moartea tatălui său. „Nu sunt pregătit să fiu țar. Nu am vrut niciodată să urc pe tron. Nu știu nimic despre cum se conduce o țară. Nu am nici măcar habar cum să vorbesc cu miniștrii.”⁴

Dacă împrejurările și firea lui ar fi fost altele, Nicolae al II-lea ar fi putut să salveze monarhia, apropiind-o de o orânduire